

VIERING 'KUNST EN SPIRITUALITEIT'

KRISTIN VANSCHOUBROEK EN INGRID RETOUR

19 SEPTEMBER 2010

*Waar mensen en dingen hun ware zelf openbaren,
daar vind ik je schoonheid.
Als ik voorbij ga aan het nuttige en het alledaagse doorbreek,
dan vind ik je schoonheid.
Als ik de naakte stilte durf binnen te gaan
dan hoor ik je schoonheid.*

Agnes Pas

Kunst kan onder veel verschillende vormen voorkomen: er is schilderkunst, beeldhouwkunst, muziek, literatuur, theater, poëzie, dans, voordrachtskunst, bloemsierkunst, ... Ook de zorg waarmee met het leven van alledag wordt omgegaan, kan je kunst noemen: levenskunst! Kunst is 'in' en spreekt veel mensen aan. In mijn aanvoelen heeft ze voor een groot deel de functie overgenomen van het traditionele religieuze leven. Kunst is een manier om dieper door te dringen in de essentie van het bestaan. We kunnen spreken van spirituele kunst wanneer een creatie de mens dichterbij zichzelf en bij de kern van het leven brengt.

Ik wil hier graag drie aspecten belichten, die in mijn aanvoelen te maken hebben met religieuze of spirituele kunst.

1. Persoonlijke ontroering als kracht die je in beweging brengt

Spirituele of religieuze kunst heeft te maken met meer dan een esthetische ervaring. Inherent daaraan is voor mij de vraag: word ik hierdoor ontroerd? Brengt dit mij innerlijk in beweging?

Ik wil graag een paar concrete voorbeelden geven van mijn ervaringen met deze kunstvorm.

Een tiental jaren geleden waren Peter en ik in Rome. Ik stond toen helemaal open voor het mystieke en voelde me diep doordrongen van de kracht van liefde. Op een heel rechtstreekse, zelfs fysieke wijze ervaarde ik hoe liefde de bron was van alle leven. Op zo'n moment stonden al mijn poriën open voor het sacrale.

Toen wij in de Sint-Pietersbasiliek in Rome binnenkwamen, voelde ik een enorm krachtige energie. Ik besepte dat niets mooi genoeg is om het heilige uit te drukken, dat mensen enkel een poging kunnen doen om de immensiteit van het goddelijke te proberen weer te geven. De gouden monstrans vooraan in de basiliek – als een schitterende goudgele zon! – was voor mij een zeer krachtig symbool van goddelijke schoonheid. Vanuit een andere hoek bekeken en met wat we nu meemaken in de kerk zou je dat kunstwerk als een teken van macht kunnen zien, als een zich toe-eigenen van iets dat niet toe te eigenen is. Maar daar en toen resoneerde het krachtige licht dat ervan uitging heel sterk met mijn innerlijke ervaring. Het

bleek weer eens dat hoe je een kunstwerk ervaart, te maken heeft met wat er op dat moment in je leeft.

In diezelfde basiliek staat de piëta van Michelangelo. Dit wereldberoemde beeld ontroerde mij heel diep. Ik vind het onvoorstelbaar dat een kunstenaar van 24 jaar de diepte van het lijden en de overgave van Maria zo kan weergeven. Maria wordt voorgesteld als een vrouw die bemint en die daarin zowel kan vasthouden als kan loslaten. Dat komt tot uiting in de manier waarop ze haar zoon draagt op haar schoot en koestert met haar rechterhand, terwijl haar linkerhand open is, kan loslaten, hem laat gaan naar een ander leven. De dualiteit tussen je hechten aan het leven, het beminnen, en tegelijk weten dat er een andere dimensie is waaraan je je kan overgeven en waarin je kan thuiskomen, wordt in dit werk prachtig tot uitdrukking gebracht. Ik heb er heel lang naar staan kijken. Ik had het gevoel dat ik een hele dag bij dit werk had kunnen vertoeven en het in één grote meditatie in mij kon opnemen.

Michelangelo is voor mij een groot kunstenaar. Later zag ik nog werken van hem en telkens opnieuw trof het mij hoe hij het leven kan bevrijden uit een ruw stuk marmer. Voor mij staat dit symbool voor de bevrijding van onszelf, het toont wat een groot werk het kan zijn om de innerlijke schoonheid van jezelf en van anderen te bevrijden.

Een andere ervaring met religieuze kunst had ik op onze reis naar Oslo. Daar bevindt zich een park met tal van beeldhouwwerken van Gustav Vigeland. Deze kunstwerken geven de menselijke levensloop weer van de geboorte tot de dood. Je vindt er alle innerlijke bewegingen in terug die bij een mensenleven horen: liefde (tussen geliefden, tussen ouders en kinderen), afstand, conflict, speelsheid, eenzaamheid, vertwijfeling, wanhoop, jonge levensenergie, aftakeling, ... De opeenvolging van generaties wordt in één heel groot werk voorgesteld.

Toen ik in dat park liep, voelde ik mij zeer verbonden met alles wat het leven kan bieden. Peter en ik zijn er lang gebleven. Die plaats inspireerde ons om te delen wat in ons omging; de beelden maakten ons open.

Eveneens in Oslo is er een museum van de schilder Munch. Velen kennen Edvard Munch als maker van 'De schreeuw'. Door de vormgeving en de kleuren drukt de kunstenaar de diepte van het leven, van de liefde en het lijden uit. Je kan 'De schreeuw' zien als de oerschreeuw die wij allen in ons dragen, als de gebalde levensdrang die vraagt om naar buiten te komen. We hadden bij ons bezoek aan die tentoonstelling een prachtige gids, een eenvoudige dame, sober gekleed als een zuster. Zij had de gave om ons binnen te leiden in het leven en de passie van Edvard Munch. Ook dat ervaar ik als belangrijk voor het ontdekken van kunst: dat er gidsen zijn die ons leiden. Het is zoals met alles wat met diepte te maken heeft: soms hebben we gidsen nodig die ons brengen waar we alleen nog niet geraken of die ons met andere ogen doen kijken. Als je de kans krijgt om mee te kijken met de ogen van iemand die écht ziet, wordt je perceptie van de werkelijkheid veel groter.

2. Kunst verenigt mensen en bevordert gemeenschap

Vroeger bracht het geloof mensen samen. Mensen deelden dezelfde geloofsovertuiging en die was vaak een bron van kunst. Uit religie ontstond schilderkunst, muziek, poëzie, ... Kunst zegt veel over de inspiratie van waaruit een volk leeft.

Nu is die inspiratie er niet meer. We leven in een tijd waarin we het waardevolle van verschillende geloofsovertuigingen ontdekken. Dat doet ons onze eigen overtuiging relativiseren. We zijn er ons van bewust dat het vasthouden aan een overtuiging een bron van verdeeldheid en conflict kan zijn. Denken we maar aan het conflict tussen Joden en Palestijnen of tussen moslims en christenen. Ook in onze persoonlijke levenssfeer ervaren we hoe moeilijk het kan zijn om met iemand met een andere overtuiging om te gaan. Kunst kan volgens mij een rol spelen in het overstijgen van die verschillen. Ze gaat veel verder dan het mentale en kan iedereen aanspreken, ongeacht zijn of haar overtuiging. Ik denk bijvoorbeeld aan de kracht van muziek die alle meningen, alle verschillen overstijgt. Ook een schilderij of een beeldhouwwerk kan over alle grenzen heen begrepen worden

Ook het medium film is belangrijk. Films uit alle streken, uit alle werelddelen kunnen ons met elkaar verbinden. Op slag worden vreemde continenten en onbekende culturen toegankelijker. Ik denk hier bijvoorbeeld aan films over de spiritualiteit van het Oosten. In de film 'Babettes feest' gaat het over kookkunst. Ook dat is kunst: een maaltijd met zorg en liefde bereiden. Babette slaagt erin om door haar kookkunst iedereen die verstand was en opgesloten zat in zijn eigen gelijk open te maken en te verbinden; iets wat we eveneens in de film 'Chocolat' zien gebeuren.

Misschien is de verklaring voor het succes van de vele festivals dat mensen nood hebben aan momenten en plaatsen waar ze allemaal in dezelfde sfeer worden opgenomen, waar alle verschillen worden uitgewist, waar ze deel uitmaken van één beweging, één stemming, en zo verbondenheid ervaren. Misschien zijn dit wel de 'hoogmissen' van deze tijd.

3. In elk van ons zit een kunstenaar, een bron die we naar buiten kunnen brengen

Creativiteit is het laten stromen van het leven in jezelf. Dat kan zich op zoveel manieren uitdrukken: in de inrichting van je huis, in het kiezen van kleuren, in het zelf maken van een cadeautje, in het schrijven van een tekst,

Tijdens de voorbereiding van deze vieringervaarde ik weer eens dat stilstaan bij het gekozen thema mijn creativiteit aanspreekt. We hoeven geen grote dingen te doen om ons te voelen leven en daar uitdrukking aan te geven. Elke mens heeft een eigen manier om diepe emoties, diepe stromen die in hem leven weer te geven. Het kunnen stromen van geluk zijn, maar ook stromen van verdriet, of van zoeken en worstelen. Emotioneel intense momenten vragen een expressiekanaal: ze zijn een bron van inspiratie om te schrijven (een gedicht, een dagboek), een lied te componeren, te tekenen, te schilderen, een bloemstuk te maken, ... Het is een geschenk als we onszelf kunnen uitdrukken. Niets is zo lastig als geen vorm vinden om expressie te geven aan wat in ons leeft. Dat kan een blokkering of een depressie veroorzaken, of het gevoel niet écht te leven. Het is de expressie die ons heelt. Wat in ons leeft, vraagt om uitgedrukt te worden.

In een latere fase werkt het soms omgekeerd. Vaak is het zo dat een kunstvorm of een manier om je uit te drukken in muziek, in woord, in beeld, ... ontstaat vanuit een nood of een intens verlangen. Wanneer die nood niet meer zo sterk is, kan het zijn dat precies door vol te houden, door weer aan de slag te gaan, je verfborstel te nemen en te schilderen, je pen te nemen en te schrijven, je gitaar te nemen en te spelen, op te staan en te dansen, ... je terug bij je bron komt, en dat dit je goed doet.

Een paar jaar geleden volgde ik een workshop bij Claire Vandenabeele. Misschien zijn er mensen onder jullie die haar al een keer ontmoet hebben. Ze is een heel bevolgen kunstenares, die ook mensen begeleidt die stervende zijn of in een rouwproces zitten. Op de aankondigingsfolder voor dat weekend stond: 'Er zit een kunstenaar in elk van ons'. Gaandeweg ben ik daar ook zelf meer en meer van overtuigd geraakt. In elk van ons zit een fundamenteel verlangen tot creatie, op welk terrein dan ook.

Vorig jaar was ik uitgenodigd op het tuinfeest van een vriend die vijftig jaar werd. Het was geleden van toen mijn vrienden daar pas woonden dat ik er nog geweest was. De tuin was ondertussen een waar pareltje geworden, met een weelde aan Engelse rozen, een prieeltje, een vijver, een boomgaard met zeer oude appel- en perenrassen, allerhande muurbegroeiingen, een plek voor biologische groenten, ... kortom prachtig om te zien en in te vertoeven.

Omdat hij iets van zijn passie voor tuinieren met ons wilde delen, leidde de jarige zo nu en dan een groepje geïnteresseerden rond. Ik weet nog dat hij zijn rondleiding toen begon met te zeggen: "Ik denk dat elke mens, om een vervullend leven te leiden, minstens één terrein moet hebben waarin hij of zij echt creatief kan zijn, dit wil zeggen heel persoonlijk iets van zichzelf kan uitdrukken en uitleven."

Dat kan zijn door te schilderen, door poëzie te schrijven, door te dansen of mooie muziek te maken, maar net zo goed door een tuin aan te leggen of zelf kleren te naaien of eigen recepten te bedenken, ... Aanraken kan een kunst zijn, met mensen omgaan kan een kunst zijn, leven an sich kan een kunst zijn, ... De mogelijkheden zijn oneindig. Het zit gewoon in elk van ons om kunstig creatief te zijn. We moeten alleen onszelf en elkaar de ruimte en de mogelijkheden geven om dát wat in potentie in elk van ons er is ook naar buiten te laten komen.

De weg om dat te doen is door van jongs af, maar even goed als we niet meer zo jong zijn – het is nooit te laat voor iets nieuws – van veel te mogen proeven, spelenderwijs en zo gaandeweg te ontdekken wat echt jouw ding is, jouw kanaal om iets van jezelf uit te drukken, en dan door volgehouden oefenen die potentie ook verder te ontwikkelen.

Zo is het alleszins bij mij gegaan. Zelf schilder ik. Ik begon daar zo'n goede 25 jaar geleden mee in 'De kleine Johannes', een kunstzinnig antroposofisch centrum. Daar proefde ik de subtiele taal van kleuren en leerde ik hoe ik die vrijer kon laten stromen. Bovendien daagde het creatief bezig zijn me uit om dieper en intenser naar alles te kijken; alsof mijn zintuigen voordien een beetje in slaap waren gesukkeld en nu volop geprikkeld werden om aandachtiger waar te nemen. Al schilderend werd de wereld om me heen letterlijk levendiger en gevuld met meer details en kleurnuances.

Begin de jaren 90 nam ik vervolgens deel aan een aantal PRH cursussen (persoonlijkheid en relaties) waarin het creatieve werd aangereikt als middel om dieper in allerhande belevingen te gaan en iets van hun inhoud naar buiten te brengen. Het resultaat was daarbij totaal niet

belangrijk. Het ging om het proces van uitdrukking, van vrij vormgeven aan wat je binnenin voelde en ervaarde. Alle creatieve middelen en materialen die gebruikt konden worden, stonden ten dienste hiervan.

Hier werd de voedingsbodem gelegd voor mijn huidige manier van schilderen, een manier die zeer intuïtief is, dit wil zeggen die niet vertrekt vanuit mijn hoofd en allerlei vooraf bepaalde concepten, maar die 'ontstaat', puur van binnenuit en die op die manier ook een spiegel is voor mijn binnenkant.

Mijn schilderen is mee geëvolueerd met mijn spirituele zoektocht en het verhaalt en vertaalt die zoektocht. Een zoektocht waar ook anderen zich kunnen in herkennen, zo blijkt.

Woorden, beelden, muziek van anderen, kunnen herkenning geven en iets raken van een universele zoektocht. Daarom geloof ik dat in deze tijd kunst, op een zeer eigen persoonlijke manier vormgegeven, zeer belangrijk is en veel meer nog dan vroeger heel veel kan doen, ook op spiritueel vlak.

Het onzegbare laat zich immers niet vangen in mentale concepten. Die bevriezen het alleen maar, dus hebben we een beeldende, vérbeeldende taal nodig, die vol levendigheid en dynamiek is en die tegelijk ook sterk inwaarts en verstillend werkt.

"Alles wat mooi en harmonieus is, voedt en raakt de ziel," zo las ik ooit bij Thomas More. Muziek bijvoorbeeld kan hemels mooi klinken en ons raken en ontroeren tot in het diepst van onze ziel. Ze laat iets voelen en proeven van wat woorden niet kunnen zeggen.

Toch blijft ook dit nog altijd zeer beperkt. Het onzegbare kan nooit volledig uitgedrukt worden. We kunnen niet meer dan glimpjes ervan laten doorschemeren. Als mens willen we het leven vorm kunnen geven en kunnen scheppen met de materie, zo open en vrij mogelijk, en tegelijk weten we dat dit ondoenbaar is. Het niet-materiële is niet in materie te vatten. Of toch...? Waarom zijn we anders hier? Om dat op de een of andere manier misschien toch te proberen, denk ik, zowel bewust van onze beperkingen als van onze onvermoede mogelijkheden op dat vlak. Een dieper trillende, niet-materiële werkelijkheid verlangt via elk van ons beeld en uitdrukking te krijgen. Kunst is hierbij een onmisbare schakel, een kostbaar geschenk, ons toevertrouwd om eindeloos creatief mee te kunnen zijn.

"The whole universe is a dance of energy," is een prachtige uitspraak van Michael Barnett, die een belangrijke leraar voor mij is. Zo voel ook ik het. Alles is energie. Alles stroomt en beweegt. Als een immer dansende zee van energie is het, die in, tussen, onder en voorbij alles wat leeft en bestaat voortdurend stromende is en mee alles geleidt en vorm geeft. In die natuurlijke flow wil het leven me laten meegaan, zonder daar zelf al te veel in te interfereren vanuit mijn hoofd en alles wat daarin aan ideeën en overtuigingen ligt opgeslagen. Niet makkelijk, maar wel ongelooflijk boeiend. Het heeft mijn leven al zoveel verrassende wendingen gegeven, die mij anders misschien gewoon ontgaan zouden zijn. Ik noem het mijn weg in overgave... En schilderen, zo heb ik gaandeweg in mijn leven ontdekt, is in dat proces al héél belangrijk voor mij geweest... Als een geschenk dat zich voor mij opent en laagje na laagje zijn verborgen schitteringen aan mij prijsgeeft.

Soms voel ik me hier tegenover als een kind dat altijd weer nieuwe facetjes van dit cadeau ontdekt en daardoor verwonderd wordt. Dat maakt het schilderen juist zo leuk om te doen. Het is een vorm van spelen. Ik speel met vormen, kleuren en bewegingen, die eindeloos ontstaan en weer verdwijnen. Het scheppen kan immer doorgaan. Wanneer je dat niet

alleen maar weet, maar ook al doende ervaart, dan is dat iets enorm vreugdevols, iets dat meer en meer zin doet krijgen om nog meer te scheppen, ergens uit een bron die onuitputtelijk borrelt.

In die zin ben 'ik' het niet die schildert. Het 'Leven' schildert in en door mij en dat is iets ongelooflijk wonderlijks om te ervaren en prachtig om te mogen delen met anderen. Mijn schilderijen zijn als open poorten die mee geleiden naar een weidse diepte. Die energie dragen ze in zich en wie zich daarvoor opent, kan mee in die dimensie aangeraakt worden. Bovendien merk ik dat hoe vrijer ik durf meegaan in die ondergrondse stroom van Leven en hoe vrijer ik die doorgang geef, hoe meer ook mijn menselijke zijn letterlijk krachtiger, mooier, authentieker, stralender wordt. Een mezelf overstijgend potentieel maakt zich als het ware beetje bij beetje uit me los.

Dat is wat kunst met elk van ons kan doen, zowel door zelf bezig te zijn met kunst, in welke vorm dan ook, als door het genieten van de vele kunstuitingen van anderen. Zo kan ook 'het kunstwerk mens', dat in potentie in ieder van ons aanwezig is, uit ons naar boven komen. "Als zaad is het daar," zo schrijft Galina Ashley, "uitgezaaid in ons eigen hart. Daar blijft het verborgen zolang wij mensen het niet verder ontplooien. Deze potentie tot ontplooiing brengen, om ze verantwoord en op steeds nieuwe creatieve manieren te kunnen gebruiken, vrij van dogma's, in het dagelijkse samenlevings- en samenwerkingsverkeer, dat is waar het in essentie om gaat en wat in deze tijd van grote veranderingen misschien noodzakelijker is dan ooit."

Natuurlijk is zoeken en wroeten inherent aan zo'n ontplooiingsproces. Ik heb in mijn leven naast momenten van intens geluk en diepe verwondering over alles wat het leven geeft, ook al heel diepe pijn en eenzaamheid gekend. Het is nu eenmaal vaak een eenzame weg in een maatschappij die totaal anders functioneert en waarin geen plaats is voor een nieuwe manier van zijn, een gewillig meestromen in en met de natuurlijke stroom van het leven, vrij van alles wat moet en hoort en verwacht wordt. Het is een opdracht altijd weer los te laten, uit mijn hoofd te komen, om in plaats daarvan heel stil binnenin enkel af te stemmen op mijn eigen diepste zijn en wat daar gedijt en zijn weg zoekt, om dan trouw hieraan ook stappen te zetten en het gewone leven van alledag meer diepte te geven.

Aan de basis van dat proces ligt de vraag: hoe kan mijn diepste zijn hier op aarde ontluiken en thuiskomen? Het is een proces dat vraagt om mijn overgave, om een willen loskomen van mijn ingebakken neiging om zelf het leven te sturen en te controleren. Ik probeer het, met vallen en opstaan. Soms zie ik mezelf helemaal open, zeg ik ten volle 'ja' tegen het leven en op andere momenten val ik toch weer terug in angst en oude patronen. Dan klamp ik mezelf weer vast aan alles wat bekend is en aan hoe ik denk en zou willen dat het leven is.

Niets is zo beangstigend als de leegte. Niet zien en weten waarheen je op weg bent. En toch... "Juist als je niet ziet waar je naartoe gaat, ben je op de goede weg," zo schreef ooit Johannes Van het Kruis. Precies uit chaos en niet weten, uit woestijn en leegte kan langzaam een nieuwe lente ontluiken. Het vraagt wel moed, heel veel moed om deze weg te gaan, om keer op keer los te laten en je te laten leiden door een kracht, een licht, een liefde die verder reikt dan wat je zelf kan bevatten.

Niet wetend volgen... Ik probeer het omdat iets in mij gewoon weet dat hier de sleutel ligt tot een werkelijk vrij zijn en een thuiskomen, midden de bron van alles wat is.

Ik wil graag eindigen met nog een tekstfragment van Galina Ashley:

*Zelfontplooiing kondigt zich soms aan door een spanning van binnenuit,
als een kiem die op het punt staat te ontspruiten.
Daarbinnen is iets of iemand die in het donker tast en zoekt
naar het licht, naar eigen vorm en stem; be-stemming.
In het zoeken en tasten ordent zich de chaos,
uit licht en donker ontstaat een beeld, een beeld dat je iets zegt.
Aan de zelfontplooiing gaat vaak een heel stuk levensweg vooraf,
rijk aan gebeurtenissen die schijnbaar buiten je wil om plaats hebben gevonden.
Het zelf ontplooit zich verder,
als een knop die zich opent onder invloed van de lentezon.
Zelfontplooiing is een reis naar een land ver weg en tegelijk heel dichtbij,
het onbekende land in jezelf.
Door zelfontplooiing besef je: hier ben ik man-én-vrouw,
ik zie en ik hoor, ik ruik en ik proef, ik tast en ik voel het leven.
IK BEN.*

Ingrid Retour.